

Somogy legfiatalabb múzeuma Nagyatádon

Kezdetek és keretek

Somogy megye legfiatalabb muzeális intézménye, a nagyatádi Városi Múzeum 1996 áprilisában, a település várossá nyilvánításának 25. évfordulóján nyílt meg. Létrejöttének előzményei azonban ennél korábban, nagyjából az 1960-as évekig nyúlnak vissza.

A nagyatádi Városi Múzeum
(Huszár Endre fotója)

A múzeum gondolata a honismereti mozgalomban született meg. A honismeret iránt érdeklődőket, illetve a helytörténeti gyűjtőmunkát a József Attila Kollégium, a Városi Könyvtár és a Művelődési Ház fogta össze és szervezte. A kollégium diákjai által összegyűjtött anyagból az 1970-es évek közepén kiállítás is nyílt az épület padlásán, *A dél-somogyi falvak használati tárgyai* címmel. A „padlasmúzeum”-nak nevezett – alapvetően néprajzi jellegű – gyűjtemény 1988-ig folyamatosan gyarapodott, és az érdeklődők számára is nyitva állt. A kollégium padlásterét azonban beépítették, a gyűjtemény pedig raktárról raktárra hányódott évekig, miközben folyamatosan „olvadt”. Megmaradt darabjai (az eredeti mennyiségnek körülbelül egyharmada) alkották végül a Városi Múzeum tárgyi gyűjteményének alapját. Sajnos a tárgyakra vonatkozó dokumentáció teljes egészében elveszett, így tudományos értékük meglehetősen csekély.

A honismereti érdeklődés és tevékenység az 1990-es években vett ismét lendületet. A Nagyatád című havilap rendszeresen közölt helytörténeti témájú cikkeket (az *Elődeink, Utcáink, 100 év építészete* című rovatokban), amelyeket lelkes lokálpatrióták, amatőr helytörténeti gyűjtők írtak. 1994-ben a Művelődési Ház helytörténeti népfőiskolát szervezett, kimondottan azzal a céllal, hogy összefogja, irányítsa a gyűjtőmunkát, és előkészítse a múzeum létrehozását. Még ugyanebben az évben az összegyűlt anyagból (tárgyakból, dokumentumokból, fényképekből) sikeres kiállítást is rendeztek.

E széleskörű társadalmi érdeklődésre és tevékenységre alapozva a város képviselőtestülete 1995-ben elhatározta, hogy otthont terem az egyre gyarapodó helytörténeti gyűjteménynek, s egy év múlva, április 25-én, a város napi ünnepség keretében felavatták a múzeumot.

Az intézménynek szánt épület a város fő terén, a katolikus templom közelében, régi polgárházak között áll. Az 1950-es évek óta a honvédség használta (katonai rendészeti hivatal működött benne), ám eredetileg családi ház volt: dr. Mike Imre közjegyző, a helyi hagyomány szerint Nagyatád „egyetlen méltóságos ura” építtette az 1920-as évek vége felé, a kisvárosra jellemző eklektikus stílusban. A múzeumi átalakítás során – Szakonyi László építésmérnök tervei alapján – a ház eredeti külső formáját, különleges, szép homlokzatát visszaállították, a „katonazöldet” kellemes sárgára festették át, belül pedig egységes kiállítótereket alakítottak ki. A gyönyörűen parkosított környezetben álló épület így a város „kis ékszerdobozává” válhatott.

Széchenyi tér, Mike-ház, 1930-as évek
(régí képeslap)

Ferences templom és kolostor,
épült a 18. században (régí képeslap)

Református templom,
épült 1940-ben (régí képeslap)

A városi önkormányzat által fenntartott intézmény szervezetenként és gazdaságilag nem önálló: a Nagyatádi Művelődési Központ szakfeladatákként működik. A múzeumnak jelenleg három állandó munkatársa van: egy történész-néprajzos muzeológus, egy gyűjteménykezelő, aki egyben múzeumpedagógus is, valamint egy teremőr. A kiállítások rendezésében és a különböző rendezvények lebonyolításában azonban a művelődési ház munkatársai is részt vesznek.

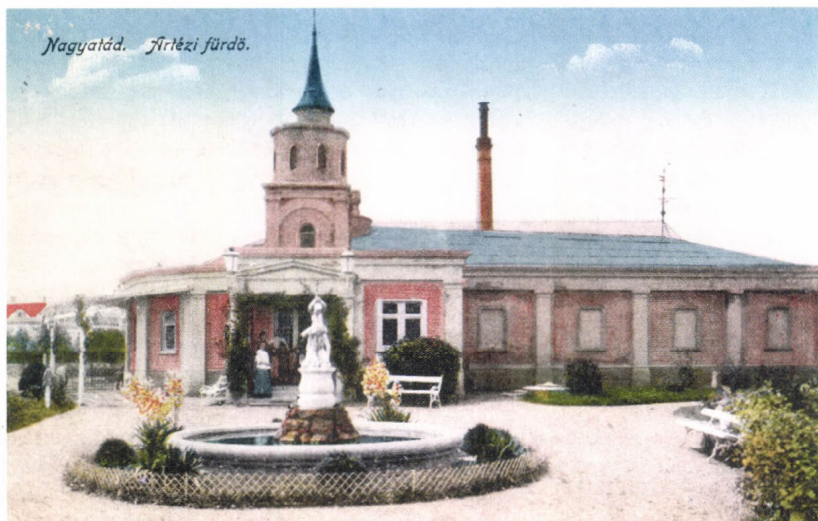
A Városi Múzeumot az alapítás évében kiadott működési engedély szerint kiállítóhelyként vették nyilvántartásba. Ezt a feladatkört azonban nagyon hamar „kinőtte”, a gyűjtemény ugyanis – elsősorban ajándékozások, felajánlások révén – folyamatosan gyarapodott (és gyarapodik azóta is): jelenleg az első évben beletárolt mennyiségnek csaknem a nyolcszorosa. Az állandó helytörténeti kiállításon kívül évente hat-nyolc kiállítás nyílik, a megnyitókra és egyéb rendezvényekre (előadások, múzeumi beszélgetések, könyvbemutatók, múzeumpedagógiai foglalkozások) egyre több érdeklődő látogat el. Mindezek alapján az intézményt helytörténeti gyűjteménnyé minősítették: a 2003 februárjában kelt új működési engedély a múzeum gyűjtőkörét a helytörténettel kapcsolatos témák gyűjtésében és kutatásában állapítja meg, gyűjtőterületeként pedig Nagyatád város közigazgatási területét jelöli meg.

Tárgyak, képek, iratok... – ami a háttérben van

A múzeum gyűjteményének mai napig is érvényes, jól működő, átlátható rendszerét Horváthné Gréczy Mária alakította ki, aki csaknem tíz évig volt a múzeum munkatársa. A Városi Könyvtár munkatársaként azelőtt ő kezelte és gyarapította a könyvtár helytörténeti gyűjteményét, így széleskörű ismeretei voltak a várostörténet különböző szeleteire vonatkozóan, melyeket múzeumi munkája során, a gyűjtemény rendszerezésében és a kiállítási témák kijelölésében is messzemenően hasznosítani tudott.

A múzeum gyűjteményének számban nagyobb részét a történeti fotó- (közel négyezer darab) és a dokumentumgyűjtemény (2600 körüli tétellel) alkotja. A várostörténet különböző korszakaira, eseményeire vonatkozó anyag széleskörűen átfogja Nagyatád és környéke 19–20. századi történetét, és igazi különlegességek is találhatóak benne. Kiemelkedő értéket képvisel például a Veress család csaknem két évszázadot átívelő irategyüttese, amely az 1785-ös nemesi oklevélről a második világháborús naplón, és a kitelepítés dokumentumain keresztül egészen az 1970-es évekig fogja át a család történetét.

Jelentősek a hajdani iparosok és üzemek működéséről tájékoztató iratok (zsinór- és paszomántgyár, konzervgyár, malmok, nyomda), a törvényhatósági, oktatás- és egyháztörténeti emlékek, valamint a különböző egyesületek, körök dokumentumai és fényképei. A pezsgő életű település kereskedelmi és banki világára, a város fürdőkulturájára vonatkozóan is értékes dokumentumokkal és fotókkal rendelkezünk.

A nagyatádi artézi fürdő, 1910-es évek (régí képeslap)

Feldolgozás alatt áll az a körülbelül négyezer darab fekete-fehér negatívot tartalmazó gyűjtemény, amelyet Durgó Tibor, nagyatádi fényképész ajándékozott a múzeumnak. Durgó Tibor az 1940-es évek óta fényképezte a települést, kezdetben pusztán kedvtelésből, az utóbbi évtizedekben azonban már tudatosan, dokumentáló szándékkal. Egyedülállóak azok a fotói, amelyeket a Nemzetközi Faszobrász Alkotótéplepen folyó művészi munkáról készített.

Ötven éves az Ady Endre Gimnázium című kiállítás részlete, 2003

Kádárműhely részlet a Nagyatádi iparosmesterek című kiállításban, 2003

Külön gyűjteményi egységet alkot az iskolatörténeti anyag, amelyen belül rendkívül érdekes és értékes (s nem pusztán az iskolatörténet tekintetében) a 20. század első felében működött polgári fiú- és leányiskolák dokumentum- és tárgyi anyaga. Hiánytalan és széleskörűen dokumentált a gimnázium oktatástechnikai és számítástechnikai eszközeinek teljes sorozata.

A tárgyi gyűjtemény zöme az 1920-as és 1990-es évek közötti időszakból származik. Fontos egységet alkot ezen belül az ipartörténeti gyűjtemény, amely többségében helyi mesteremberek műhelyfelszereléseit és termékeit őrzi. Rendelkezünk egy teljes székes-faesztergályos, kádár, szabó és cipésműhellyel, illetve kovács, köteles, mézeskalácsos felszerelésekkel. (Fotó-, dokumentum- és adattári anyag kapcsolódik hozzájuk.) A bútorgyűjteményben több komplett lakásbelső, illetve garnitúra található, melyek jól dokumentálják a kisváros különböző társadalmi rétegeinek egyes korszakokra jellemző lakáskultúráját. Nagyatád történeti fejlődése során kialakult (s lényegében a mai napig megőrzött) jellegzetessége gazdasági életének kettősége: a városközpontban az ipari és kereskedelmi tevékenység volt a jellemző, míg a peremterületeken a mezőgazdaság. A mezőgazdaságból élő népesség gazdasági tevékenységének, életmódjának, lakás- és viseletkultúrájának is számos tárgyi emléke található a múzeumban (a földművelés és az állattartás különböző eszközei, a szövés-fonás eszközkészlete, a szőlőtermesztés és borászat tárgyai stb.).

A gyűjtemény legrégebbi és legértékesebb darabja egy 17. századi késő reneszánsz főúri kelengyeláda, amely az egykori kollégiumi „padlás múzeumból” öröklődött a múzeumra. A magyar bútortörténet szempontjából is kiemelkedő műtárgyat 2006-ban, a Nemzeti Kulturális Alapprogram pályázatán elnyert összegből restauráltattuk, s jelenleg az állandó kiállításban látható.

Képzőművészeti gyűjteményünk gerincét a Nemzetközi Faszobrász Alkotótéplepen készült kispasztikák és az ott megrendezett művészeti szimpozionok fotódokumentációs anyaga alkotja. Jelentős emellett a nagyatádi származású Ágoston Vencel (1895–1946) festőművész grafikáit és festményeit tartalmazó gyűjtemény.

A gyűjteménnyel kapcsolatban minden múzeumban alapvető kérdés a megőrzés problémája, azaz a tárgyak, dokumentumok, fényképek megfelelő tárolása és gondozása. A múzeum alig tizennégy éves történetében 2009-ben történt meg az első jelentős előrelépés ez ügyben: egyrészt az önkormányzat egy – az eddigiekhez képest sokkal inkább – megfelelő raktárhelyiséget biztosított, ahová átkerülhettek a leginkább veszélyeztetett fatárgyak. Másrészt – pályázati támogatás felhasználásával – a kaposvári múzeum szakképzett restaurátorai az összes tárgyat letisztították, kezelték és konzerválták. Így az eddig csupán a raktárban őrzött tárgyak hosszú idő után végre ténylegesen is múzeumi használatba kerülhetnek.

Későreneszánsz kelengyeláda és a láda egy részlete

Kiállítások – találkozások: lokális történelem és kulturális másság

Látogatók az állandó kiállításban, 2006

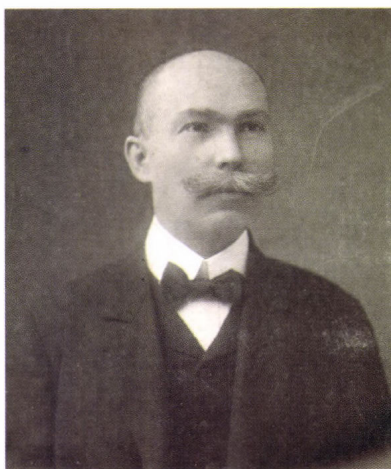

Kuraj és. italmasz. Néprajzi terepmunka a baskortosztáni udmurtok között. Kiállítás megnyitó, 2008 (Havasi Róbert fotója)

A múzeum épületének belső tagolásához, szerkezetéhez (is) igazodó, azzal harmóniában lévő kiállítási rendszer alakult ki az évek során: a bal oldali teremben látható az állandó helytörténeti bemutató, míg a jobb oldali teremben egy-egy nagyobb érdeklődésre számot tartó, vagy valamilyen szempontból aktuális várostörténeti, illetve egyéb témakör alapos feldolgozására épülő időszaki kiállításokat rendezünk. A közép-tér ad helyet a gyakrabban változó tárlatoknak. Ez a terem különböző rendezvények lebonyolítására is alkalmas, rendszerint itt zajlanak a kiállítás megnyitók, előadások, könyvbemutatók és a Múzeumbaráti Kör beszélgetései. Kiváló akusztikáját kihasználva több nagy sikerű hangversenynek és irodalmi műsornak is helyet adott.

A múzeum kiállítási rendjének kialakításában fontos szempont, hogy minél szélesebb körben és változatosabb formában mutassuk be a helytörténetre vonatkozó törzanyagot, hogy ezzel segítsünk bővíteni és elmélyíteni a helybéli látogatók várostörténeti ismereteit, melyek közvetve lokális identitástudatukat is erősíthetik. Ugyanakkor a városba látogató érdeklődők számára ezek a kiállítások bemutatják, elmesélik Nagyatád történetét. Másrészt – a különböző tematikájú időszaki kiállítások sorozata révén – szeretnénk bepillantást nyújtani térben és/vagy időben távoli, vagy éppen a közelünkben, környezetünkben megtapasztalt, mégis idegen, pusztán a sztereotípiák alapján megítélt kultúrákba. A múzeum a maga eszközeivel ezeket megpróbálja közelebb hozni a látogatókhoz, megismertetni és megértetni azokat, segítséget nyújtva ezáltal a másság elfogadásához, tolerálásához, s rámutatni az emberi kultúra sokszínűségére, változatosságára. Mindezzel együtt arra törekszünk, hogy változatos tematikájú, különböző érdeklődési területeket kielégítő, élményt nyújtó kiállításokat láthassanak a múzeumba látogatók.

A kiállítások közül itt csupán az állandó kiállítást van mód kiemelni. A „Múltidéző” című helytörténeti kiállítást 1996-ban rendezték, ám azóta gyakorlatilag minden évben megújul: új szerzeményekkel bővül, esetleg az újonnan kapott, megszerzett dokumentumok, fényképek vagy tárgyak segítségével kerekesebbé, teljesebbé válik egy-egy témakör. A vitrines kiállítást különböző enteriőrökkel igyekszünk „lazítani”, változatosabbá tenni. A kiállításban láthatók a 2002 nyarán Aradi Csilla vezetésével folytatott régészeti ásatás leletei. Ez volt az első komoly ásatás a város területén, melynek során egy 15. századi rotunda alapjait tárták fel a bodvicai temetőben. (Bodvica 1943-ig önálló település volt, azóta Nagyatáddhoz tartozik.) A leletek közül a legértékesebbnek egy 1514-es ezüstdénár mondható, amely fontos szerepet játszott a templom korának meghatározásában. A többi tárlóban Nagyatád legújabb kori történelmének egy-egy szelete jelenik meg: jelentősebb intézményeinek története (a 18. századi ferences templom és kolostor, iskolák, gyógyszertárak stb.), valamint a város életében meghatározó szerepet játszott személyiségek életútja bontakozik ki (például Babay József íróé, Kutor Ferenc zeneszerzőé, Naményi Miklós orvosé, aki megszervezte Nagyatádon a tüdőgondozás intézményét, Veress Dezső ügyvédé, aki a második világháború idején a Segélybizottság keretében szervezte a helyben maradt lakosság ellátását, vagy a környéken birtokos Somssich családé stb.).

Mezey Károly szabómester, 20. század eleje (archív fotó)

Mezey-szoba, kiállításrészlet

Megírt történetek – a múzeum kiadványai

A múzeum megnyitásakor jelent meg *Múltidéző* címmel egy füzet (a Művelődési Ház szerkesztésében és kiadásában), melyben néhány fontosabb várostörténeti dokumentumot mutattak be. Néhány év alatt a *Múltidéző* sorozat lett, 2007 őszén jelent meg a XXI. kötete. A füzeteket nagyrészt amatőr helytörténet kutatók írják, s egy-egy nevesebb nagyatádi család, üzem vagy intézmény történetét dolgozzák fel bennük. Kivétel az ötödik kötet, amely a nagyatádi vásárok történetét mutatja be, első ízben publikálva Mátyás király 1475-ben kelt oklevelét, mellyel vásártartási privilégiumot adott a településnek. A nyolcadik kötet az egykori tanácselnök, Hamvas János szubjektív visszaemlékezése Nagyatád várossá alakulásáról. A sorozat kötetei nagyon népszerűek, főként nagyatádiak és a valamiképpen Nagyatádhoz kötődő, az innen elszármazottak vásárolják és olvassák.

1999-ben jelent meg Burics László *Nagyatád nagyközség múltja és jelene* című kismonográfiájának reprint kiadása (eredeti megjelenés: 1933.) Bösze Sándor, a Somogy Megyei Levéltár igazgatójának szerkesztésében és előszavával. Ugyanő volt a főszerkesztője a 2001-ben kiadott kétkötetes *Nagyatád Monográfiájának*, amely az első igazán nagyszabású és átfogó kiadvány a város történetéről, természetrajzról és néprajzról. A kötetek (a múzeum könyvtárán kívül) megtalálhatók a Városi Könyvtárban, továbbá mindegyik nagyatádi iskola könyvtárában, s a diákok rendszeresen használják azokat honismereti órákon, különböző versenyekre készülve, vagy diplomamunka készítésekor.

A Nagyatádi Múzeumért Alapítvány segítőkész támogatóinak köszönhetően két nagyon fontos forráskiadvány is napvilágot látott. 2005-ben, a második világháború befejezésének hatvanadik évfordulójára jelent meg Veress Dezső nagyatádi ügyvéd naplója *Értetek (Nagyatád, 1944–1945)* címmel. A szerző 1944. december 10. és 1945. április 8. között naponta vezetett naplójában Nagyatád 20. századi történelme legtragikusabb hónapjainak eseményeit rögzítette, írásból hiteles és megrázó kép bontakozik ki a község lakosainak hónapokon keresztül tartó tűzvonalbeli életéről. A napló lebilincselő olvasmány, ugyanakkor történeti értékű dokumentum akár a szemtanúnak, aki emlékezik, akár az érdeklődő olvasónak, aki a könyv segítségével árnyaltabb és hitelesebb képet alkothat a nagyatádiak és általában a világháborút átélt emberek szenvedéseiről.

2006-ban jelent meg Somssich-Szögyény Béla *Alaprajz* című visszaemlékezése. A most már Nagyatádhoz tartozó egykori Kivadár-pusztá földbirtokos családjának leszármazottja Kivadáron töltött gyermek- és ifjúkori éveit eleveníti föl szépirodalmi igényességgel, elegáns, élvezetes stílusban.

A múzeum részt vesz a Néprajzi Múzeum által koordinált jelenkori kutatási programban (MaDok), és bekapcsolódott az ennek keretében megvalósult *Kiállítási domminó 2006* → elnevezésű országos kiállítássorozatba is. A *Kockaháztól a család házáig* című kiállítás az 1960–1970-es években tömegesen épült, s a település egész városképét befolyásoló típusházak világról szólt, személyes történeteken keresztül bemutatva azokat. 2007 januárjában a kiállításához kapcsolódóan katalógus is megjelent, amely egyben a múzeum első kiállítási katalógusa is volt.

Aki a legfontosabb: a Látogató

Az intézmény múzeumpedagógiai tevékenységéről összefoglalóan elmondható, hogy a múzeum a nagyatádi és a környékbeli általános és középiskolákkal jó kapcsolatot épített ki, amely a folyamatos együttműködésben, és az iskolák tanárainak és diákjainak részéről megnyilvánuló érdeklődésben hasznosul leginkább. A kapcsolattartás formája alapvetően személyes: minden új kiállításra külön, személyre szóló levélben hívjuk fel az érintett szaktanárok, osztályfőnökök figyelmét, rendszeresen tartunk továbbá honismereti, múzeumi órákat, tárlatvezetéseket a gyerekeknek. Gyakran érkeznek hozzánk tanulók, akik valamilyen témában segítséget kérnek különböző vetélkedőkre való felkészüléshez, illetve szakdolgozat megírásához. Nagyon jó a kapcsolatunk az Éltes Mátyás Általános Iskolával, ahová enyhén fogyatékos, illetve halmozottan hátrányos helyzetű gyerekek járnak: az ő számukra minden múzeumlátogatás rendkívüli élményt jelent.

2006 óta jól működő, rendszeres szakmai kapcsolatot ápolunk a Pécsi Tudományegyetem Néprajz – Kulturális Antropológia Tanszékével. A kapcsolat többek között a tanszék oktatóinak tudományos anyagából rendezett múzeumi kiállítások-

Dr. Veress Dezső
(archív fotó)

Kockaház-sor Nagyatádon
(Huszár Endre fotója, 2006)

Gyerekek a Beás cigányok a Dél-Dunántúlon
című kiállításban, 2009

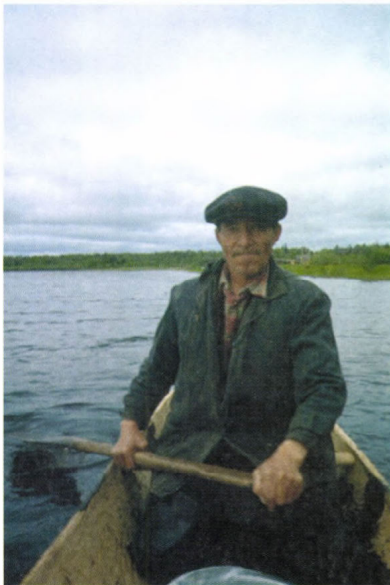
100 ÉVES A MÚZEUM

Feladatlap megoldása a Biológiai szemléltetés anno... című kiállításban, 2007

Múzeumpedagógiai foglalkozás a Kuraj és italmasz című kiállításban, 2009

Petró apó; Nagy Zoltán fotója

A Templom a múzeumban - kiállítás a templomban című kiállítás megnyitója; Farkas Judit, Sonkoly Gábor, 2007 (Havasi Róbert fotója)

ban realizálódik. Ennek volt köszönhető 2006-ban Nagy Zoltán kulturális antropológus *Petró apó – egy hanti halász élete*, majd 2007-ben Farkas Judit kiállítása, a Krisna-hívók életéről. Rendszeresen érkeznek a tanszék diákjai múzeumi gyakorlatra, illetve 2008 nyarán a tanszék és a múzeum által közösen szervezett terepmunkára is sor került Nagyatádon, aminek folytatására, s ezáltal egy jelenkori társadalomkutatás megalapozására is van esély a továbbiakban.

A múzeum megalakulása óta működik a Múzeumbaráti Kör, melynek tagjai állandó résztvevői a kiállítás megnyitóknek és egyéb múzeumi rendezvényeknek. A Kör tagjai, továbbá más önkéntesek is szívesen segítenek különböző munkákban. Nagyon hasznos segítségük többek közt a közönségszervezés, a gyűjteménygyarapítás, az anyagi támogatók megkeresésében, továbbá a műtárgyak szállítása, mozgatása, de a fotózás és a vendéglátás terén is. A segítő szándéknak és a társadalmi összefogásnak köszönhető a Nagyatádi Múzeumért Alapítvány létrejötte is (2001-ben), melynek anyagi támogatása nélkülözhetetlen ahhoz, hogy a múzeum szakmai programjai megvalósulhassanak.

És végül...

A múzeum megnyitását 1996-ban nem fogadta osztatlan lelkesedés sem a városatyák, sem a lakosság részéről. Volt, aki szerint új munkahelyek teremtésére, mások szerint inkább sportcsarnokra kellett volna fordítani ezt a pénzt. Azóta munkahelyek szüntek meg és létesültek újak, sportcsarnokot is épített a város, a múzeum pedig beépült a város kulturális életébe, új színnel gazdagítva azt. Nagyon sokan figyelemmel kísérik programjait, számon tartják az új kiállításokat, segítik a gyűjteménygyarapítását és gondozását. Keresett és kedves helye lett a nagyatádiaknak a Városi Múzeum.

Hauptman Gyöngyi